

10. Орлова О.С. Нарушения голоса [Текст] / О.С. Орлова. – М. : АСТ: Астрель, 2008. – 220 с.

11. Педагогическое речеведение: словарь-справочник [Текст] / Изд. 2-е, испр. и доп.; под ред. Т.А. Ладыженской; сост. А.Князьков. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 312 с.

12. Савостьянов А.И. 300 упражнений учителю для работы над дыханием, голосом, дикцией и орфоэпией [Текст] / А.И. Савостьянов. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 160 с.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВНЗ УКРАЇНИ

Бондар Т. І.

Автор розглядає сутність поняття «полікультурна компетентність», завдання, форми роботи та критерії сформованості полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників ВНЗ України.

Ключові слова: *полікультурна компетентність, критерії, завдання, науково-педагогічні працівники, вищі навчальні заклади України.*

Автор рассматривает суть понятия «поликультурная компетентность», задачи, формы работы и критерии уровня сформированности поликультурной компетентности научно-педагогических работников высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: *поликультурная компетентность, критерии, задачи, научно-педагогические работники, высшие учебные заведения Украины.*

The author considers the term ‘multicultural competence’, goals, forms and criteria to identify the level of faculty’s multicultural competence in Ukraine’s universities.

Key words: *multicultural competence, criteria, goals, faculty, universities in Ukraine.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світового співтовариства спостерігається тенденція до формування полікультурного простору, викликана світовими процесами глобалізації. Водночас спостерігаються значні зрушення у сфері культури та вищої освіти. Предметом наукових розвідок стає питання формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників, зумовлене переосмисленням ціннісних орієнтирів освітньої політики.

Актуальність дослідження. Звернення уваги науковців на питання формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників зумовлено:

- процесами всесвітньої глобалізації та впровадження Болонського процесу до освітньої системи України, де володіння полікультурною компетентні-

стю стає невід'ємною складовою професійної майстерності сучасного фахівця у будь-якій галузі діяльності людини;

- особливою актуалізацією здійснення міжкультурної взаємодії, яка є необхідною умовою розвитку суспільства та неможлива без формування полікультурної компетентності всіх членів людської спільноти;

- необхідністю вирішення виховних завдань з формування толерантного ставлення до етнічної та культурної різноманітності населення, порушень прав людини, релігійної нетерпимості, плюралізму думок.

Аналіз досліджень і публікацій. До проблеми формування полікультурної компетентності звертаються багато вчених. Аналіз наукових джерел вітчизняних психолого-педагогічних досліджень свідчить, що в практиці вищої освіти накопичено значний досвід з означеного питання. Різні аспекти цієї проблеми розглядали Р. Антонюк, М. Денисенко, Г. Єлізарова, І. Макаренко, П. Сисоєв, О. Ковальчук, І. Лощенова, Г. Розлуцька, І. Алексашенкова, Л. Данилова, В. Долиженко, О. Щеглова, О. Дубасенюк, Н. Гальскова, В. Сафонова, І. Соколова. Процес становлення ідей полікультурності досліджували Є. Антипова, В. Бойченко, В. Болгарінова, О. Котенко, О. Сухомлинська.

Проблеми полікультурності обґрунтовували зарубіжні науковці: Д. Бенкс, Д. Дьой, В. Матіс, Д. Міттер, С. Наушабаєва, С. Ніето, В. Подобед, Т. Рюлькер, М. Уоцер, М. Хінг. Незважаючи на посилений інтерес науковців до теми полікультурності, проблема формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників все ще є недостатньо розробленою. Акцент зміщується на формування особистісних якостей комуніканта, що є складовими процесу міжкультурної комунікації: толерантного ставлення до інших культур, полікультурності та здатності до взаєморозуміння та взаємодії педагогів, що мають досвід роботи.

Отже, метою статті є уточнення сутності поняття «полікультурність», виокремлення критеріїв «полікультурності» та визначення особливостей формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників ВНЗ України, здатних працювати в полікультурному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у вищих навчальних закладах України навчається велика кількість іноземних студентів, які на певний час стають повноправними членами українського суспільства. Перед науково-педагогічними працівниками постає завдання створення необхідних умов для здобуття високоякісної освіти іноземними студентами. Для вирішення поставленого завдання науково-педагогічні працівники повинні мати науково обґрунтовані орієнтири, спрямовані на досягнення поставленої мети. Проте сучасні вищі навчальні заклади недостатньо формують готовність фахівців до освітньої діяльності в умовах полікультурного розмаїття. Тому пріоритетне значення в цьому напрямі має надаватися саме системі підвищення кваліфікації. Відтак, поряд з оновленням і доповненням професійних фахових знань, постає завдання формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників ВНЗ.

Вимоги до формування в педагогів готовності до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища визначаються новими підходами до проектування змісту професійної діяльності сучасного науково-педагогічного працівника. В умовах зближення різних культур володіння навичками полікуль-

турної компетентності стає невід'ємною частиною професійних умінь і навичок сучасного фахівця. У навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів перехід на нову парадигму має супроводжуватися постійним удосконаленням професійної підготовки педагогічних кадрів. Таким чином, особливу увагу слід надавати підготовці педагогів нового типу, де б полікультурність була важливим елементом його професійної компетентності. Як зазначає І. Тараненко, «сучасна система освіти не може бути ефективною в разі, якщо вона не ґрунтується на концепції компетентності, в основі якої лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, котрий не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміння діяти адекватно в відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність» [8, с. 38].

Готуючи педагогів до здійснення діяльності в багатокультурному суспільстві, необхідно налаштувати їх на сприйняття людини іншої національності та на побудову на цій основі діяльності щодо формування стосунків з нею. Процес ускладнюється особистісними характеристиками власне самого науково-педагогічного працівника. Маючи негативні стереотипи до тієї чи іншої народності, педагог може перенести власні упередження на студента-представника цього етносу. На жаль, у сучасних умовах безперервна полікультурна освіта не діє. Недостатню увагу приділяють формуванню полікультурної компетентності у вищих навчальних закладах: у програмах відсутні предмети чи спецкурси, що розглядали б багатокультурність.

У контексті дослідження проблеми вважаємо за доцільне зацентувати увагу на структурі та змісті полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників. Теоретичний аналіз джерел дозволяє констатувати різні погляди щодо означеного питання. Сьогодні більшість учених під полікультурною компетентністю особистості розуміють здатність людини жити й діяти в багатокультурному середовищі. За визначенням О. Котенко, полікультурність – це особливий системотворчий компонент у структурі особистості, її якість, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії, і ми повністю приєднуємося до цієї думки, адже вищезазначена якість є основою для формування полікультурної особистості, здатної до міжкультурної комунікації на засадах рівноправності.

На думку О. Мордань, формування полікультурної особистості є складним та насиченим процесом, вимагає не лише знань про особливості розвитку особистості, а й усвідомлення неминучості її існування в багатокультурному, різноетнічному світі, необхідності формування в неї готовності до спілкування з представниками різних країн, етносів, з людьми, які відрізняються не лише кольором шкіри чи мовою, а й звичками, традиціями, щоденними ритуалами [4].

К. Юр'єва зробила спробу окреслити зміст і шляхи формування такої компетентності як складової професійної компетентності педагогів. На її думку, ефективність роботи на інтеркультурній основі залежить від здатності педагога толерантно ставитися до студентів – представників різних народів і культур, урахувати у професійній діяльності їхні етнопсихологічні та етнокультурні особливості, а також специфіку становлення етнічної та національної свідомості представників різних вікових груп. Отже, К. Юр'єва більше уваги

при формуванні полікультурної компетентності педагога надає розвиткові професійних якостей та вмій на всіх етапах безперервної педагогічної освіти [9, с. 10].

Білоруська дослідниця М. Ситникова вважає, що здійснення ефективної міжкультурної взаємодії, яке необхідне для подальшого стабільного розвитку людства, неможливе без формування у всіх членів людського співтовариства полікультурної компетентності, яка містить, на її думку, знання про культурне середовище представників інших національностей, особливості ціннісних ієрархій, що визначаються різними соціумами, оскільки єдність системи цінностей (її особливо морально-етичних) може стати фактором, що поєднує людей і консолідує їхні зусилля щодо побудови демократичного суспільства, котре ґрунтується на повазі представників різних культур та носіїв різних ідеологій [6, с. 11].

Р. Агадулін подає власний погляд на полікультурну компетентність і під цим поняттям розуміє загальну здатність до плідної життєдіяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства, здатність, що ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії [1]. У структурі цього інтегративного утворення він виділяє такі складові:

- аксіологічна, яка виступає як сукупність загальнолюдських та національних цінностей, що формуються з раннього дитинства й розвиваються в процесі навчання та виховання;

- особистісна, яка містить гуманізм, толерантність, етнічну й національну самосвідомість. Вона формується під впливом усього соціального оточення людини;

- інтелектуально-діяльнісна, яка містить культурологічні знання (система знань загальнолюдської культури, культури свого та інших народів), уміння позитивно й плідно взаємодіяти із представниками інших культур [1, с. 14].

Основними компонентами полікультурної компетентності педагога ми вважаємо:

- 1) полікультурну грамотність (знання про розмаїття культур, що складають одне середовище, самопізнання, яке виникає із самоспостереження, розуміння властивостей середовища, у якому живемо, та його впливу на оточуючих, гнучкий підхід до національних та культурних норм тощо);

- 2) уміле використання знань, умій і навичок із полікультурності у педагогічній діяльності (правильний відбір навчального матеріалу, форм, методів і прийомів роботи зі студентами, знаходження в змісті навчальної дисципліни, що викладає педагог, тем та проблем, які пов'язані з полікультурністю);

- 3) професійно-особистісні якості педагога (здатність розуміти внутрішній світ студентів, здатність до активного впливу на студентів, емоційна стійкість, уміння спілкуватися, любов до вихованців, толерантність, доброта, відповідальність, стабільність нервового стану тощо). Щодо змісту полікультурної компетентності педагога, то ми переконані, що він має відповідати змістові полікультурної освіти, яка активно запроваджується в навчальних закладах України.

Таким чином полікультурна компетентність педагога, як складова професійної діяльності має бути сформована під час полікультурної підготовки. Вик-

ладачі, що працюють з іноземними студентами мають пройти спецкурс щодо формування полікультурної компетентності, що уможливить вирішення наступних завдань:

- надання допомоги іноземним студентам в адаптації до системи навчання та соціально-культурного середовища;
- формування колективу через організацію спільної аудиторної та позааудиторної діяльності у процесі міжкультурного спілкування студентів;
- заохочення толерантної взаємодії іноземних студентів з навколишнім середовищем шляхом формування взаємин (ділових, особистісних);
- формування в іноземних студентів такого образу країни-носія мови, який би сприяв підвищенню мотивації вивчення нерідної мови та сприйняттю інших життєвих цінностей та орієнтирів в умовах полікультурної комунікації;
- здійснення профілактики «бунтарства» проти адаптації та пов'язаних з ним різних форм відхилень від норм поведінки;
- виконання ролі посередника між адміністрацією та студентами, створення умов для адекватного реагування на вимоги, з одного боку, та потреби – з іншого [5].

Ефективною формою проведення спецкурсу з підвищення полікультурної підготовки є постійно діючий семінар. Зміст роботи семінару визначається актуальними проблемами, які розглядаються учасниками з різних аспектів. Проведення таких семінарів вимагає від слухачів постійного пошуку нової інформації, висловлення власної позиції щодо проблеми, яка розглядається. У роботі постійно діючого семінару педагог має можливість поділитися своїм досвідом організації полікультурної підготовки студентів, обговорити необхідність та доцільність застосування різних методів, висловити думку щодо проблем.

Як вважають Л. Гончаренко та М. Зубко, найважливішим етапом у формуванні полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників є виявлення індивідуальних та колективних стереотипів. У процесі роботи педагог має самостійно виявити міжетнічні стереотипи. Для цього рекомендуються використовувати анкетування та групову роботу. Анкетування спонукає педагогів до подачі об'єктивної відповіді, яка і є результатом наявності чи відсутності стереотипного мислення по відношенню до етнічних груп [3, с. 110].

Виявити колективні стереотипи допомагає групова робота за допомогою мозкового штурму, що уможливає з'ясування шляхів формування стереотипів у свідомості людини. У процесі роботи учасники кожної групи подають характеристику того чи іншого етносу одним словом, а викладач знаходить спільні твердження або дуже близькі, які і є свідченням наявності у свідомості людини однакових стереотипів. Вправи на виявлення стереотипів дуже корисні, оскільки допомагають кожній особі усвідомити те, що вона має спрощене узагальнене поняття про інші народи, особливо про ті, з представниками яких раніше не контактували. Часто педагоги видають стереотипи за факт, упевнені в інформації, якою володіють, а це призводить до негативного сприйняття, до відчуження від усього, що не підтверджує стереотип. Робота, що проводиться у межах спецкурсу, допомагає педагогу не лише виокремити стереотипи у власній свідомості, а й виробити індивідуальні шляхи їх подолання.

З'ясувавши причини формування стереотипів, рекомендуємо виробляти шляхи їх подолання. Учасники можуть розробляти мініпроекти, які згодом презентують аудиторії.

Не менш важливо під час роботи спецкурсу формувати таку якість як рефлексивність. Рефлексивність — це здатність заглибитися у свій внутрішній світ, зрозуміти себе, усвідомити свої потреби. Сформована якість допоможе педагогу побудувати подальшу діяльність, зокрема самоосвітню. Традиційне проведення саморефлексії допомагає педагогу проаналізувати власний соціокультурний досвід, критично поставитися до своєї діяльності в багатокультурному середовищі, визначити труднощі в здійсненні професійної діяльності в полікультурному середовищі тощо.

Корисним у роботі спецкурсу є метод реконструювання. Суть його полягає в спостереженні, аналізі реальних подій та реконструкції мотивів діяльності. Цей метод передбачає тренінгову форму навчальної діяльності, під час якої педагоги вчать не просто споглядати, а й бачити те, що відбувається, реконструювати мотиви, ціннісні основи вчинків людей. Інші методи — лекції, діалоги, дискусії, бесіди, можна також вибудовувати з використанням реконструкції цінностей.

Вважаємо, що після проходження спецкурсу науково-педагогічні працівники зможуть виконувати наступні функції:

- аналітико-діагностичну: вивчати національно-психологічні і культурні особливості студентів у групі з метою визначення їх соціального статусу, здатності до лідерства, умотивованих потреб;

- організаційно-комунікативну: адаптувати студентів до простору академічної групи, факультету, університету, навколишнього середовища в цілому, що забезпечує засвоєння іноземними студентами нової ролі «студента», сприяє прийняттю вимог та правил життєдіяльності у новому соціально-культурному середовищі, розвитку міжособистісних взаємин з викладачами та співробітниками факультету та гуртожитків;

- координаційно-профілактична: забезпечувати корекцію і профілактику відхилень від норм поведінки, що прийняті в окремій педагогічній системі та країні навчання;

- рефлексивну: аналізувати розвиток взаємин у групі та власну роль, визначати перспективи розвитку з урахуванням факторів негативного та позитивного впливу на процес.

Результатом сформованості полікультурної компетентності за І. Соколовою та О. Івашко варто вважати здатність педагога:

- долати міжкультурні непорозуміння, конфліктні ситуації, стереотипи у стосунках;

- демонструвати різні стратегії поведінки для налагодження (підтримки) контакту з представниками інших культур;

- порівнювати не тільки мовні системи, але й національні культури, реалізуючи принцип полілінгвізму і полікультурності;

- спілкуватися з представниками різних етнічних груп, здійснювати міжкультурне спілкування;

- визначати зв'язки між мовою та культурою країни, мова якої вивчається, та навчати студентів їх бачити;

- визначати особливості виявлення національної специфіки в соціокультурній поведінці її представників;
 - свідомо діяти в полікультурному середовищі, світі;
 - вести діалог культур (національної, іншомовних) за наслідками вивчення рідної та іноземних мов;
 - здійснювати міжкультурну комунікацію на підставі сформованих знань лексики з національно-культурним компонентом з метою досягнення взаєморозуміння;
 - сприяти врегулюванню міжособистісних та національних конфліктів;
 - ініціювати міжкультурні контакти з метою опанування цінностей, духовної спадщини культури, що вивчається, виступаючи водночас представником національної культури, а також культури етносу;
 - прогнозувати та розпізнавати соціокультурні проблеми, які призводять до помилкової інтерпретації фактів культури, крос-культурних конфліктів та брати відповідальність за усунення кроскультурного непорозуміння; виступати представником національної культури, усвідомлюючи себе полікультурним суб'єктом, та активно діяти в полікультурному середовищі [7].
- Формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників сприяє вирішенню вищезазначених завдань. Результатом організованої взаємодії у студентів-іноземців спостерігається відповідність нормам поведінки в педагогічній системі, повага до викладачів та членів колективу, бажання та прагнення до співробітництва, прояви взаємодопомоги та адекватного сприйняття навколишнього середовища [1, 221–224].

Висновки. Отже, за умови проведення на постійно діючій основі семінару з питань формування полікультурної компетентності науково-педагогічних працівників ВНЗ забезпечується розвиток професійно-особистісних якостей педагога, які є важливою складовою полікультурної компетентності, поглиблюються знання про морально-етичні, культурні надбання інших народів, моделі поведінки у різних країнах, формуються вміння застосовувати знання в процесі педагогічної діяльності та сприяти щонайшвидшій адаптації іноземних студентів, що свою чергу забезпечить якісний рівень професійної підготовки.

Література

1. Агадуллін Р. Р. Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетентності сучасного вчителя / Р. Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 64-72.
2. Богачева Т. А. Проблема формування мотивації міжкультурної комунікації у іноземних студентів підготовительного факультета / Богачева Т. А., Овчаренко Л. Г. // Мова: Наук.-теор. часопис з мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2011. – № 16. – С. 221-224.
3. Гончаренко Л. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів : [навч. посібн.] / Л. А. Гончаренко, А. М. Зубко, В. В. Кузьменко. – Херсон : РІПО, 2007. – 176 с.
4. Мордань О. І. Полікультурне виховання в сучасній школі / О. І. Мордань. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://nauka.zinet.info/6/mordan.php>>. – Загол. з екр. – Мова укр.

5. Овчаренко Л. Г. Кураторство как часть педагогической деятельности преподавателя РКИ / Л. Г. Овчаренко, И. Г. Миракьян. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28300/1/ovcharenko.doc>. — Загол. з екр. — Мова укр.

6. Ситникова М.Г. Оценочная лексика в формировании поликультурной компетентности / М.Г.Ситникова. — Гомель, 2001. — С. 11.

7. Соколова І. В. Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів/ І. В. Соколова, О. А. Івашко. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://vuzlib.com/content/view/304/84/>>. — Загол. з екр. — Мова укр.

8. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн / І.Тараненко // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство. / За ред. І.Єрмакова. — К. : Контекст, 2000. — 336 с.

9. Юр'єва К. Зміст і шляхи формування полікультурної компетентності педагогів / К.Юр'єва // Управління школою. — 2004. — № 33. — С. 10-11.

ГЕНДЕРНА ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013.8
Дороніна Т.О.

У статті подано аналіз проекту «Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти» з позицій його гендерного збалансування; подано рекомендації з включення до аналізованого документу гендерної складової.

Ключові слова: гендерне збалансування, державний стандарт освіти, гендерний аналіз.

В статье представлен анализ проекта «Государственный стандарт базового и полного общего среднего образования с позиций его гендерной сбалансированности»; поданы рекомендации по включению в анализируемый документ гендерной составляющей.

Ключевые слова: гендерная сбалансированность, государственный стандарт образования; гендерный анализ.

The article is devoted to an analysis of the project «State standard of basic and secondary education in terms, of its gender balance; the recommendations are presented for inclusion gender component in the analyzed document.

Keywords: gender balance, the state educational standards, gender analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання доцільності введення гендерного компонента до вітчизняної освіти сьогодні практично не викликає заперечень ані з боку офіційних установ, ані з боку педагогів-практиків. Крім того, переконливим аргументом на користь актуальності розгляданого питання є наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839, від 10. 09. 2009 р.), у першому пункті яко-